

NEIGALIAUS JAUNUOLIO PSICHOSOCIALINIS PORTRETAS

Agnė Dorelaitienė, Ugnė Žalkauskaitė
Kauno technologijos universitetas

Įvadas

Pasaulinė sveikatos organizacija (PSO, angl. WHO, 2001) skelbia, kad negalios samprata apima asmens galimybes funkcionuoti ir dalyvauti įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. PSO pasiūlytoje koncepcijoje teigiama, kad neįgaliųjų socialinio dalyvavimo galimybės ypatingos reikšmės turi socialinės aplinkos veiksniai (angl. *contextual factors*), kuriems priskiriama neįgaliojo ir kitų visuomenės narių tarpusavio santykiai, požiūriai į negalia, turintis reikšmės neįgaliųjų socialinio dalyvavimo galimybės (World Health Organization (WHO), 2001; Bieling, 2010). Galima teigti, kad visi PSO negalios koncepcijoje minimi veiksniai (tarpusavio santykiai, visuomenėje vyraujantys požiūriai, socialinis dalyvavimas ir kt.) formuoja neįgaliaus asmens vidinę jauseną, savo negalios suvokimą bei neįgaliojo įvaizdį visuomenėje. Svarbu paminėti, kad negalios, kaip socialinio reiškinių, suvokimui ir sampratos raidai (o taip pat neįgaliųjų psichosocialinio portreto formavimuisi) labai svarbūs tos visuomenės istorinis ir kultūrinis kontekstai (Goodley, 2011), požiūriai, mitai bei stereotipai (Thie, 2008). Galima sakyti, kad kiekvienoje kultūroje, šalyje, bendruomenėje vyrauja skirtingi neįgaliųjų psichosocialiniai portretai, t. y. psichologinės – socialinės savybės, kuriomis charakterizuojami negalią turintys asmenys.

Kaip rodo Lietuvos mokslininkų atlikti tyrimai, neįgalieji yra viena labiausiai segreguojamų ir socialinę atskirtį patirianti socialinė grupė Lietuvoje, turinti ribotas išsilavinimo, įsidarbinimo (Brazienė, Guščinskienė, 2004; Guščinskienė, Čiburienė, 2011) ir kitų viešųjų gėrybių (pvz., informacinės ir fizinės aplinkos prieinamumo) galimybes (Selelionienė, Tautkus, 2009 ir kt.). Vienas reikšmingiausių ir kol kas vienintelis Lietuvoje atliktas empirinis tyrimas, atskleidžiantis neįgaliųjų jaunuolių psichosocialinį portretą, yra J. Ruškaus ir kt. (2006) atlikta studija „Veiksniai, darantys poveikį asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, studijoms aukštosiose mokyklose“, kurioje apibūrintas vyraujantis neįgaliųjų studentų psichosocialinis portretas, operacionalizuotas per mokyklinių patirčių, vidinių resursų ir studijų motyvų prizmę.

Tyrimo tikslas – atskleisti neįgaliaus jaunuolio psichosocialinį portretą.

Uždaviniai: aptarti psichosocialinio portreto sampratą, pateikti neįgaliaus jaunuolio socialines – psichologines charakteristikas.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, kokybinė turinio (content) analizė. Neįgaliaus jaunuolio psichosocialinis portretas šiame straipsnyje apibūrinamas kaip teorinis-hipotetinis darinys, empiriškai atskleidžiamas per neįgaliųjų jaunuolių asmenines ir visuomenines patirtis (tyrimo instrumentas – pusiau struktūruotas interviu).

Neįgaliųjų psichosocialinis portretas: teorinis aspektas

Portreto terminas mokslinėje literatūroje vartojamas apibūrinant tam tikrą platesnį reiškinį, pavyzdžiui, jaunimo situaciją, neįgaliųjų padėtį švietimo sistemoje (Ruškus ir kt., 2006) ar emigrantų prisitaikymą naujoje šalyje (Šeibokaitė ir kt., 2008). Psichosocialinio portreto apibūrinimas literatūroje teoriškai nėra konceptualizuojamas bei neišskiriamos savybės, kuriomis turėtų pasižymėti portretas kaip konceptas. Kiekvienas portretas ir jo savybės yra susijusios su aprašomu reiškiniumi, amžiaus grupe ar nagrinėjama problema. Plačiaja prasme, psichosocialinis portretas – tai psichologinių ir socialinių savybių rinkinys, reprezentuojantis asmenį ar tam tikrą reiškinį.

Nagrinėjant neįgaliojo jaunuolio psichosocialinio portreto sampratą, svarbu pastebėti, jog jį reprezentuoja keletas faktorių: visų pirma, negalia ir amžiaus grupė. Psichosocialiniam neįgaliaus jaunuolio portreto kūrimui neabejotinai svarbūs ir šie kintamieji: išsilavinimas, darbas, pajamos, gyvenimo sąlygos, priklausymas nuo socialinių paslaugų. Pažymėtina, kad psichosocialinio neįgaliaus jaunuolio portreto kūrimo procese svarbią vietą užima visuomenė bei joje vyraujantis požiūris (kuris dažniausiai būna apipintas stereotipais ir mitais) į neįgalų asmenį.

Psichosocialinio portreto konceptualizaciją galima palyginti su identiteto terminu, kuris savyje talpina unikalumo, vertybių, elgesio ir minčių eigą. Kaip ir identitetas, psichosocialinis portretas nėra statiškas konceptas, jis nuolat kinta santykyje su aplinka. Kaip teigia P. L. Berger, T. Luckman (1999), identiteto ryšys su visuomene yra dialektinis, nes jį (*past.* identiteta) formuoja socialiniai procesai, kurie jį ir palaiko, keičia ar net iš naujo performuoja; tuo tarpu socialiniai procesai yra priklausomi nuo socialinės struktūros. Išskyla socialinio identiteto svarba: žmonės bei supratimas apie kitus yra kategorizuojami ir susiejami vieni su kitais, todėl atkreiptinas

dėmesys į asmenybės svarbą. Asmenybė susideda iš dviejų dalių: „aš“ (angl. *I*) – tai yra tas, kuris yra žinantis, vidinis, subjektyvus, kūrybingas, nusprendžiantis, nesuvokiamas, ir „mane“ (angl. *me*), kuris yra išorinis, aplinkiniams suprantamas ir žinomas. Psichosocialinis neigalaus jaunuolio portretas savyje talpina psichologines savybes, kurios žinomos tik „aš“ asmenybės daliai, kai to individo socialinė pusė atskleidžiama per santykį su aplinka, išoriškai matomus asmenybės bruožus, vaizdinius ir kt.

Kaip teigia S. Grosse (2008), potradicinėje modernybėje individo identitetas įgauna materialią formą, pasireiškiančią per gyvenimo stilių ir gyvenimo galimybes. Išvaizda, socialinis statusas ir netgi visuomenėje vyraujantys vaizdiniai bei požiūriai suponuoja individo gyvenimo stilių – pasirenkamų gyvenimo praktikų rinkinį, suteikiantį materialią išraišką individo *Aš*. Akcentuojama, kad gyvenimo stilius yra dinamiškas ir transformuojamas subjektyviųjų gyvenimo galimybių darinys, o jo „praktikoms“ bei gyvenimo galimybių pasirinkimui reikšmingi tokie veiksniai kaip socialinės ekonominės sąlygos, grupės spaudimas bei matomi vaidmenų modeliai. Socialinės ekonominės sąlygos, kurias Max Weber apibrėžia *gyvenimo šansų* koncepcija, lemia individo gyvenimo stiliaus pasirinkimą, tačiau postmodernistinėse visuomenėse gyvenimo stiliaus planavimas / pasirinkimas egzistuoja ne tik individualiajame, bet ir instituciniame lygmenyje (Grosse, 2008), pavyzdžiui, neigaliųjų nediskriminavimo principų teisinis reglamentavimas, socialinės įtraukties strategijos ir pan. A. Giddens (2000) teigimu, potradicinėje visuomenėje, kurios narių tarpusavio santykiai nebėra pagrįsti socialinės padėties ir statuso metmenimis, artimosios aplinkos formavimą lemia socialiniai ir psichologiniai veiksniai, nubrėždami takoskyrą taip „artimosios“ ir „tolimosios“ aplinkos, identifikuojant socialinių ryšių ribą tarp „savas“ ir „svetimas“.

Galima teigti, kad neigalių asmenų pozicija visuomenėje, socialiniai santykiai, identifikavimosi ribos bei gyvenimo galimybės formuoja neigalių asmenų savimonę bei identitetą, kartu kurdami neigaliųjų psichosocialinį portretą.

Tyrimo metodika

Siekiant išanalizuoti neigalaus jaunuolio portretą formuojančias psichologines – socialines charakteristikas, atliktas pusiau struktūruotas interviu su fizine (judėjimo) negalia turinčiais jaunuoliais. Interviu metu buvo klausama, kaip jie vertina savo padėtį visuomenėje, su kokiais sunkumais susiduria, koks aplinkinių požiūris į jų negalią, kokius barjerus jiems sukelia negalia. Taip pat informantų buvo

teiraujamasi, kaip jie vertina aplinkos prieinamumo galimybes ir ar aplinkos pritaikymas yra adekvatus neigaliųjų poreikiams. Buvo diskutuojama apie aplinkinių požiūrį į negalią, ar susiduriama su išankstinėmis nuostatomis, stereotipais, koks neigaliųjų santykis su šeima, kitais neigaliaisiais bei kokie pagrindiniai emocinės paramos „šaltiniai“. Empirinio tyrimo metodo pasirinkimą lėmė siekis atskleisti, koks neigalaus jaunuolio psichosocialinis portretas formuojasi iš jo vidinės perspektyvos (asmeninių patirčių, išgyvenimų, vertinimų ir kt.). Tyrimo imtis suformuota „sniego gniūžtės“ principu. Apklausta 11 fizinę negalią turinčių jaunuolių: 5 vyrai ir 6 moterys. Svarbiausias analizės kriterijus yra bendra neigaliųjų jaunuolių psichosocialinio portreto charakteristika, neatsižvelgiant į neigaliųjų psichosocialinio portreto skirtumus lytiškumo aspektu.

Socialiniai – demografiniai informantų duomenys. Didžioji dalis informantų gyvena mieste (8 informantai), kiti – kaime. Apklaustieji informantai yra 21–30 metų amžiaus, įgiję išsilavinimą (6 informantai). Du neigalūs jaunuoliai iš 6 įgijusių išsilavinimą, buvo baigę aukštąsias mokyklas (likusieji informantai – profesinio rengimo centrus). Dirba 5 pusiau struktūruotame interviu dalyvavę neigalūs jaunuoliai. 4 iš 11 apklausoje dalyvavusių informantų yra susituokę arba gyvena su draugu; 3 apklaustieji turi fizinę negalią nuo vaikystės, kiti fiziškai neigalūs tapo dėl ligos ar nelaimingo atsitikimo.

Tyrimo rezultatai

Neigalaus jaunuolio psichosocialinis portretas: stereotipizacijos aspektas

Vienas svarbiausių veiksnių, formuojančių neigalių jaunuolių psichosocialinį portretą, visuomenėje vyraujantys stereotipai ir neigiamos aplinkinių nuostatos. Neigaliųjų teigimu, visuomenė yra gana tamsi ir neapsišvietusi, o neigalusis daugeliui žmonių, deja, atrodo nepilnavertis. Informantai akcentuoja, kad visuomenėje vyraujantys stereotipai yra giliai įsišakniję kolektyvinėje sąmonėje; neigalusis tebėra suvokiamas kaip globos ir užuojautos objektas, o daugelis gyvenimo sričių, kaip darbas ar šeimos kūrimas, yra „neigaliųjų privilegija“ ar net utopija (*Kam rūpi, kad didžioji dalis baigusiu profesinės rehabilitacijos kursą, grįžta namo, toliau sėdi be darbo?; <...> gydytoja man pasakė: Kaip tu gali gimdyt vaiką, jei pati esi invalidė?*). Neigaliųjų teigimu, jiems stinga palaikymo ir paraginimo, jie nepriima nuvertinimo, kad yra priklausomi nuo kitų ir nieko negalim padaryt kaip sveiki žmonės. 3 iš 5 informantų, judančių neigaliojo vežimėliu, nuomonėse atsiskleidė neigaliojo vežimėlio, kaip stigmatos, vaizdinys:

Aš sėdžiu vežimėlyje. Tada man tai atrodė kaip sapnas, nes negalėjau patikėt, kad iš sveikos ir pasitikinčios savimi tapau silpna, bejėgė ir visiškai priklausoma nuo kitų žmonių (Tyrimo dalyvė, 24 m.);

Ko reikia, kad ratuose sėdintis galėtų dirbti direktoriumi užuot buvęs išlaikytiniu? Tik automobilio, lifto ir pritaikytos darbo vietos (Tyrimo dalyvis, 28 m.)

Neigalaus jaunuolio psichosocialinis portretas: gyvenimo galimybių aspektas

Interviu metu informantai nurodė susiduriančius su edukacijos, darbo ir laisvalaikio galimybių apribojimais. Didžioji dalis informantų akcentavo skeptišką darbdavių požiūrį į neįgalų darbuotoją ir teigė, kad viena pagrindinių kliūčių įsidarbinti / dirbti yra darbo vietos nepritaikymas (*Tinkamų darbo sąlygų, deja, taip pat neturiu*). Tiriamųjų teigimu, neįgalieji Lietuvoje apmokomi nepaklausių darbo rinkoje specialybių, o tai dar labiau komplikuoja įsidarbinimo galimybes:

Be kompiuterinio raštingumo kursų, neįgalųjų integracijos programoje ko nors daugiau, ko galėčiau išmokti, deja, nėra. Labai abejoju, ar išmokęs sukurti elektroninio pašto dėžutę, žmogus jau bus „tinkamai reabilituotas“, kad galėtų dirbti (Tyrimo dalyvis, 26 m.)

Pabrėžiama, kad neįgalieji dėl per didelių reikalavimų ir juridinių apribojimų yra priversti dirbti tik juodus darbus, dažniausiai visiškai nesusijusius su kvalifikuotu darbu ar baigta specialybe. Egzistuojantys biurokratiniai apribojimai, tokie kaip įdarbinimas, jei darbingumo lygis yra bent 45 % ir įvairių dokumentų pildymas, kurie patvirtina *susitarimą su darbdaviu dėl darbo sąlygų, numato, kokias funkcijas gali atlikti, o kokių ne*, lemia neįgalųjų atskirtį darbo rinkoje.

Informantų teigimu, negalia taip pat apriboja jų išsimokslinimo galimybes (*progresuojanti negalia neleido baigti studijų*) bei laisvalaikį. Beveik pusė dalyvavusiųjų interviu teigė, kad negalia jiems *neleidžia* aktyviai sportuoti, užsiimti veikla, kuri prieš įgyjant negalią buvo įprasta, taip pat akcentuojamas finansinių išteklių trūkumas, ribojantis laisvalaikio pasirinkimo galimybes (*Pinigų užtenka, bet leisti sau išlaidaut negaliu*). Apribojimai mokytis ir aktyviai leisti laisvalaikį yra susiję ne tik su finansinių išteklių stoka, bet ir su aplinkos nepritaikymu. (Informantų nuomone, jei aplinka atitiktų neįgalųjų poreikius, jie galėtų būti savarankiškesni, galėtų pasirūpinti savimi, išeiti iš namų, studijuoti, dirbti ir būti naudingi visuomenei).

Fizinę negalią turintys informantai pažymėjo, kad nepritaikyta aplinka apsunkina jų judėjimą mies-

to gatvėmis bei šaligatviais (*Viskas būtų buvę gerai, bet gatvės nelygios, šaligatvių bordiūrai aukšti*). Informantų teigimu, su judėjimo sunkumais fizinėje aplinkoje susiduriama ir lankantis visuomeninėse įstaigose, *kur statūs laiptai, kur labai sunkiai atsidaro durys, o koridoriai slidūs ir neapšviesti*. Aplinkos pritaikymas neįgalųjų poreikiams suteiktų daugiau savarankiškumo, gebėjimo ir galėjimo pasirūpinti savimi bei išeiti iš namų, galimybes studijuoti, dirbti ir būti naudingiems visuomenei, nepaisant fizinės negalios.

Didžioji dalis informantų pabrėžė informacinės aplinkos prieinamumą ir internetą kaip vieną pagrindinių priemonių ryšiui palaikyti su kitais žmonėmis (*Internetas man padeda ne tik moksluose, bet ir jo pagalba galiu bendrauti su likimo draugais bei kitais mielais žmonėmis*).

Neigalaus jaunuolio psichosocialinis portretas: tarpasmeninių santykių aspektas

Fizinę negalią turintys jaunuoliai akcentavo, kad jiems itin svarbūs yra emociniai ryšiai: tarpusavio parama ir supratimas, ryšių užmezgimas, artimiausių žmonių parama ir jų autonomijos išsaugojimas. Interviu metu neįgalieji teigė jaučiantys šeimos narių paramą ir pabrėžė jos svarbą, tačiau nurodė, kad kiti žmonės nėra motyvuoti palaikyti tarpusavio ryšių su neįgalium žmogumi:

Man svarbus buvo draugų ir pažįstamų palaikymas, kai buvau reabilitacijoje, bet draugai ateidavo tik iš pareigos tai sužinėjau vėliau. Draugystė su klasiokais taip ir baigėsi, nes mačiau juos tada pasukutinį kartą (Tyrimo dalyvis, 21 m.)

Vienas informantas teigė, jog draugai išliko tie patys nuo vaikystės, nes jis yra nuo vaikystės neįgalus. *Jei būčiau staiga tapęs neįgalium, gal kai kurie žmonės būtų nuo manęs nusigręžę, – svarstė jis*. Neįgalųjų tvirtinimu, šeima suteikia jiems autonomiją, priešingai negu aplinkiniai, nežiūri į juos kaip į globos reikalaujančius asmenis ir netgi padeda įsidarbinti (*Šiandien aš jau dirbu, tačiau ne integracijos programos, o savo brolio pagalbos dėka*). Tai patvirtina socialinio tinklo svarbą integruojantis į visuomenę: dėl aplinkos nepritaikomumo, stereotipinio darbdavių požiūrio į neįgaliuosius, dažnas neįgalus jaunuolis sėkmingai integruojasi į visuomenę tik savo artimųjų dėka. Šeimas neįgalieji taip pat kuria su „panašaus likimo žmonėmis“, nors pastebimas tam tikras susvetimėjimo jausmas tarp pačių neįgalųjų kaip grupės:

Neįgalųjų sambūriai prarado savo esmę, dėl kurios ir buvo kuriami. Iš konkrečių tikslų siekiančių organizacijų jos tapo prašytojomis ir daugiausiai užsiima labdaros dalinimu bei švenčių organizavimu, o ne tarpusavio parama (Tyrimo dalyvė, 30 m.)

Neįgalus jaunuolio psichosocialinis portretas: emocinis aspektas

Remiantis neįgaliųjų subjektyviu patyrimu, negalia suvokiama kaip kova ne tik su priešiškomis visuomenės nuostatomis ir stereotipais, bet kartu tai ir kova su pačiu savimi:

Tik dvasiškai stiprūs žmonės geba kovoti su šia negalia (Tyrimo dalyvė, 27 m.)

Mano nuomone, jei esi neįgalus, privalai žinoti, kad esi antrarūšis žmogus (Tyrimo dalyvis, 30 m.)

Tačiau, kaip teigė neįgalieji, labiausiai skaudina aplinkinių reakcijos (*Baisios aplinkinių reakcijos tik dar labiau jį skaudina ir neleidžia toms žaizdoms užgyti*) ir tai, jog *valdžios nuomonė apgaubta teoriniais postringavimais, nors praktika visiškai kitokia*). Informantų teigimu, neįgalusis paprastai laikomas pasyviu visuomenės išlaikytiniu ir yra priešpriešinamas aktyviam sveikajam. Galima sakyti, kad *esmė yra ne tai, kad neįgalusis mažai gali, o tai, kad valstybė nesukuria lygių galimybių visiems savo piliečiams*.

Apibendrinant empirinio tyrimo rezultatus, galima sakyti, kad ryškiausiai informantų nuomonėse atsiskleidė stereotipizacijos, gyvenimo galimybių ir emocinė dimensijos. Neįgaliųjų jaunuolių identiteto darybai ir psichosocialinio portreto vaizdiniai svarbus tiek artimųjų, tiek visuomenės palaikymas, pagarba, neįgaliųjų autonomijos išsaugojimas. Negatyvas psichosocialinio portreto dedamasis formuoja visuomenėje vyraujantys neįgaliųjų stereotipai bei ribotos gyvenimo galimybės: švietimo, įsidarbinimo, laisvalaikio praleidimo, galimybių užmegzti pažintis su kitais asmenimis. Informantai akcentuoja nuolatines pastangas įsitvirtinti visuomenėje, tačiau pripažįsta, kad dėl savo negalios jie jaučiasi socialiai atskirti nuo visuomenės.

Išvados

1. Neįgalus jaunuolio psichosocialinį portretą lemia tiek subjektyvus negalios ir savo padėties visuomenėje suvokimas / vertinimas, tiek pačios visuomenės nuostatos į neįgalųjį. Prarasti gyvenimo šansai (angl. *life chances*), galimybė pagerinti ar išsaugoti socialinę padėtį ir „teigiamą“ įvaizdį palaikančius vaidmenis, sąlygoja neįgaliųjų segregaciją ir neįgaliųjų, kaip atsidūrusių visuomenės užribyje, įvaizdį.
2. Empirinis tyrimas parodė, kad neįgalus jaunuolio psichosocialinis portretas formuojamas iš šių pagrindinių neįgaliųjų jaunuolių socialinių – psichologinių charakteristikų:

- Neįgalus jaunuolis – priklausomas, negebančis pilnavertiškai dalyvauti socialiniame gyvenime, susiduriantis su veiklos apribojimais.
- Neįgalus jaunuolis – globos objektas, turintis ribotas automonijos galimybes; medikalizacija kaip efektyviausias būdas atitikti visuomenės „normas“.
- Neįgalus jaunuolis – turintis ribotas gyvenimo galimybes, susiduriantis su išsilavinimo, profesijos įgijimo, įsidarbinimo sunkumais / neprieinamumu.
- Neįgalus jaunuolis – nepageidaujamas asmuo visuomenės gyvenime: darbinėje veikloje, viešojoje erdvėje. Dėl nepritaikytos asmeninės ir socialinės aplinkos, neįgalieji tampa priklausomi nuo aplinkinių, o tai formuoja neįgaliųjų, kaip globotinių, įvaizdį, žemina jų orumą ir savivertę.
- Neįgalus jaunuolis – bendraujantis su „liki-mo draugais“, iš kitų neįgaliųjų ir šeimos narių gaunantis emocinę paramą, supratimą ir palaikymą.
- Neįgalus jaunuolis – kovojantis su savo negalia, su neigiamomis aplinkinių reakcijomis, tačiau aktyvios / proaktyvios pastangos įsitvirtinti visuomenėje ir palaikyti teigiamą įvaizdį atspindi neįgaliojo išskirtinumo, kitoniškumo idėją, prieštaraujančią nusistovėjusioms visuomenės normoms.
- Neįgalus jaunuolis – suvokiantis save kaip atstumtąjį visuomenės narį, marginalą. Socialinės atskirties pojūtis formuoja socialinę izoliaciją, neigiamą požiūrį į save ir savo negalią, kuria neįgalus jaunuolis, kaip esančio visuomenės užribyje, psichosocialinį portretą.

Literatūra

1. Berger P. L., Luckmann T., 1999, *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
2. Bieling T., 2010, *Dis/Ability teaches Design! DRS international Conference Proceedings: Design and Complexity*. Canada: Quebec <<http://www.design-researchsociety.org/docs-procs/DRS2010/PDF/010.pdf>>.
3. Brazienė R., Guščinskienė J., 2004, Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 4. P. 50–56.
4. Giddens A., 2000, *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
5. Goodley D., 2011, *Disability studies – an interdisciplinary introduction*. London: Sage publications.
6. Grosse S., 2008, *Lebensbrüche als Chance?* Münster: Hubert & Co.
7. Guščinskienė J., Čiburienė J., 2011, Lietuvos neįgaliųjų įtrauktis į aukštąjį mokslą ir darbo rinką: socialinės atsakomybės aspektas. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 16. P. 501–509.

8. Ruškus J., Daugėla M., Žukauskas S., Blinstrubas A., Šaparnis G., 2006, *Veiksniai, darantys poveikį asmenų, turinčių specialiųjų poreikių, studijoms auštosiose mokyklose*. Tyrimo ataskaita: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/Neigaliuju_studiju_veiksniai_tyrimo%20ataskaita.pdf>.
9. Šeibokaitė L., Endriulaitienė A., Markšaitytė R., 2009, The Portrait of New Lithuanian Emigrants : Integrative Model of Psychological & Social Factors. In.: *Representation expression and identity : interdisciplinary perspectives* / Ed.: Tina Rahimy. Oxford: The Inter-Disciplinary Press. P. 169–188.
10. Selelionienė J., Tautkus A., 2009, Transporto infrastruktūros pritaikymo neigaliesiems tyrimas. *Technologijos mokslai šiandien ir rytoj. Jaunųjų mokslininkų ir studentų konferencijos pranešimų medžiaga*. P. 131–136. Kaunas: Technologija.
11. Thie N., 2008, *Behinderung als soziale Konstruktion: die Widerspiegelung sozialer Befindlichkeit körperbehinderter Menschen unter dem Einfluss veränderter gesellschaftlicher Bedingungen*. Germany: Books on Demand GmbH.
12. World Health Organization (WHO), 2001, *International classification of functioning, disability and health: ICF*. Geneva.

A PSYCHOSOCIAL PORTRAIT OF DISABLED YOUTH

Agnė Dorelaitienė, Ugnė Žalkauskaitė

Summary

The aim of the article is to disclose the expression of a psychosocial portrait analysing an individual and social experience of disabled youth (a semi-structure interview was the instrument of research). This article provides the concept of a psychosocial portrait and presents social-psychological characteristics of disabled youth who participated in the empirical research.

Empirical research revealed that a portrait of disabled youth is formed from an individual and social position of disabled youth. In society disabled youth are understood as dependent, disabled to participate in social life and having limited possibilities of autonomy. Disabled youth understand themselves as alienated members of society who are unwelcome at work, in the public sphere etc. For these reasons, disabled people tend to limit their social contacts and notice that other disabled people and family members are the main resources of emotional support and understanding.

Key words: disability, youth, psychosocial portrait.

NEĮGALIAUS JAUNUOLIO PSICHOSOCIALINIS PORTRETAS

Agnė Dorelaitienė, Ugnė Žalkauskaitė

Santrauka

Straipsnio *tikslas* – atskleisti neįgaliaus jaunuolio psichosocialinį portretą, išnagrinėjus neįgalių jaunuolių asmenines ir visuomenines patirtis (tyrimo instrumentas – pusiau struktūruotas interviu). Straipsnyje pateikiama psichosocialinio portreto samprata bei pristatomos empirinio tyrimo metu išryškėjusios neįgaliaus jaunuolio socialinės – psichologinės charakteristikos.

Empirinis tyrimas parodė, kad neįgalių jaunuolių psichosocialinis portretas formuojasi tiek iš asmeninių, tiek iš socialinių neįgaliaus jaunuolio pozicijų. Neįgalus jaunuolis visuomenėje suvokiamas kaip priklausomas, negebantis pilnavertiškai dalyvauti socialiniame gyvenime bei turintis ribotas automonijos bei gyvenimo galimybes. Neįgalus jaunuolis suvokia save kaip atstumtą visuomenės narį, nepageidaujama visuomenės gyvenime: darbinėje veikloje, viešojoje erdvėje ir kt. Dėl šių priežasčių neįgalieji linkę apriboti socialinius ryšius ir pažymi, kad kiti neįgalieji ir šeimos nariai yra pagrindiniai emocinės paramos, supratimo ir palaikymo „šaltiniai“.

Prasminiai žodžiai: negalia, jaunuolis, psichosocialinis portretas.

[teikta 2012-09-25